

HALİD ZİYA UŞAKLIĞIL

**KIRIK
HAYATLAR**

GÜNÜMÜZ
TÜRKÇESİYLE

2. BASKI

♥ can
miras

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

KIRIK HAYATLAR

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Can Miras

Kırık Hayatlar, Halid Ziya Uşaklıgil

© 2020, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Orhaniye Matbaası, 1342 (1924)

Yazar tarafından dili sadeleştirilmiş birinci basım: Hilmi Kitabevi, 1944

Can Yayınları'nda 1. basım: 2020

2. basım: Mayıs 2022, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Melis Oflas

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: İMAK Basım Yayın Ticaret ve Sanayi Limited Şirketi

Akçaburgaz Mah. 137. Sokak. No: 12

Esenyurt, İstanbul

Sertifika No: 45523

ISBN 978-975-07-4320-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750743207

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL
KIRIK HAYATLAR
GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Günümüz Türkçesine uyarlayan
Mustafa Çevikdoğan

ROMAN

♥can

Halid Ziya Uşaklıgil'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Aşk-ı Memnu, 2016

Aşk-ı Memnu (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Bu muydu?, 2016

Mai ve Siyah, 2016

Mai ve Siyah (Günümüz Türkçesiyle), 2016

Ferdi ve Şürekâsı, 2016

Ferdi ve Şürekâsı (Günümüz Türkçesiyle), 2016

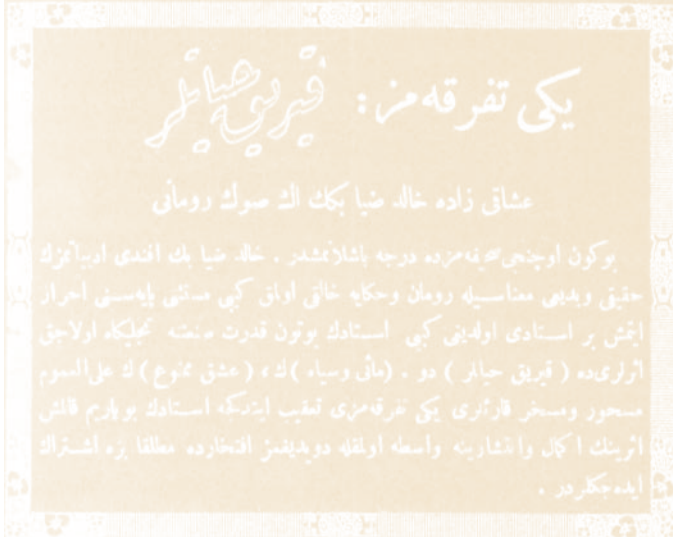
Bitmemiş Defter, 2018

Saray ve Ötesi, 2019

Saklanan Düşman, 2019

Kırık Hayatlar, 2020

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL, 1865'te İstanbul'da doğdu. Aslen Uşaklı olan ailesi daha sonra İzmir'e yerleşmişti. 1878'de İstanbul'dan İzmir'e taşınan Halid Ziya, bu şehirde eğitimine devam etti, Fransızca ve İtalyanca öğrendi. Bir yandan Türkçe edebiyatta kendini geliştirirken bir yandan da Fransızcadan yaptığı çevirileri yayımlatma fırsatı buldu. Kitap olarak yayımlanan ilk çevirisi Jean Racine'in *Le Thébaïde* adlı eseridir. Bir şiiri Muallim Naci'den sert bir eleştiri alınca şiirden uzaklaştı ve nesre yoğunlaştı. 1884'te İzmir'de arkadaşlarıyla *Nevruz* gazetesini çıkardı. Bir süre İstanbul'da yaşadktan sonra tekrar İzmir'e dönüp *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerini kurdu. *Sefile* romanı ilk sayıdan itibaren *Hizmet*'te yayımlandı. *Sefile*'yi *Nemide* izledi. 1893'te tekrar İstanbul'a yerleşen Halid Ziya, 1896'da *Mai* ve *Siyah*'ın tefrikasıyla *Servet-i Fünun*'a katıldı. Ardından *Aşk-ı Memnu* geldi. *Kırık Hayatlar*'ın tefrikası bitmemişken istibdat idaresinin baskılarına dayanamayarak yazmayı bıraktı. 1908'e kadar ara verdiği yazı hayatına *Sabah*'ın başyazarı olarak döndü ve bu gazetede *Nesli Ahir*'in tefrikasına başladı. V. Mehmed'in tahta çıkmasından sonra İttihat ve Terakki idaresi tarafından mabeyin başkâtipliğine atandı. Bu göreve dört yıl devam etti. 1915'te Almanya'ya gönderildi. Cumhuriyetin ilanından sonra, 1906'dan beri yaşadığı Yeşilköy'deki köşküne çekildi ve eski eserlerinin dilini sadeleştirerek yeni baskılarını hazırlamaya başladı. 1937'de oğlu Vedat'ın intiharıyla büyük bir yıkım yaşadı. 1945'te Yeşilköy'de öldü.

Vakit gazetesinin 23 Mart 1922 sayısının ilk sayfasında, *Kırk Hayatlar*'ın ikinci defa tefrika edilmeye başlanacağı haber veriliyor:

“Yeni tefrikamız: *Kırk Hayatlar*

Uşakzade Halid Ziya Bey'in en son romanı bugün üçüncü sahifemizde derce başlanmıştır. Halid Ziya Beyefendi, edebiyatımızın hakiki ve bedii manasıyla roman ve hikâye halikı olmak gibi müstesna payesini ihraz etmiş bir üstadı olduğu gibi üstadın bütün kudret-i sanatına tecelligâh olacak eserleri de *Kırk Hayatlar*'dır. *Mai* ve *Siyah*'ın, *Aşk-ı Memnu*'nun alelumum meshur ve musahhar kaarileri yeni tefrikamızı takip ettikçe üstadın bu yarım kalmış eserinin ikmal ve ve intişarına vasıta olmakla duyduğumuz iftiharda mutlaka bize iştirak edeceklerdir.”

Can Yayınları'nın Notu

Kırk Hayatlar ilk olarak 23 Mayıs 1901'de *Servet-i Fünun*'da tefrika edilmeye başlanmıştı. Fakat dönemin sansür baskısına dayanamayan yazar, roman bitmeden tefrikayı sonlandırmaya karar verdi. Daha sonra 23 Mart 1922 ile 8 Temmuz 1922 tarihleri arasında romanın tamamı *Vakit* gazetesinde yayımlandı. Kitap olarak da ilk defa Arap harfleriyle 1924'te, Orhaniye Matbaası'nda basıldı. 1944'teki yeni harfli ilk baskıda yazar, romanı elden geçirip Arapça ve Farsça terkipleri Türkçeleştirmişti. Biz de elinizdeki kitabı hazırlarken bu 1944 baskısını esas aldık. Bu baskıda fark ettiğimiz bazı ek, kelime, cümle yanlışlarında 1924 baskısına başvurarak eksiklikleri köşeli parantezler içinde oradan tamamladık. Gerek gördükçe diğer baskılardan da yararlandık.

Kitabı günümüz Türkçesine uyarlarken yazarın diline en az müdahaleyle artık Türkçe sözlüklerden neredeyse tamamen çıkmış Arapça, Farsça kelimeler ve terkipler için en uygun karşılıkları bulmaya çalıştık; kitaptaki kelimenin tam karşılığı olsa bile metnin ahengini bozacak türdeki yeni kelimeleri metinde kullanmadık. Az da olsa hâlâ kullanımda olan, bağlamdan anlamı çıkarılabilen kelimelere müdahale etmedik, bunlar için kitabın sonuna bir sözlük hazırladık. Bugün sık kullanılmayan Türkçe kökenli bazı kelimelerin, halk deyişlerinin anlamlarını, yaygın anlamında kullanılmayan eski kelimelerin anlamlarını ve gündelik hayata ve döneme dair bazı açıklayıcı bilgileri de dipnotlarda vermeye çalıştık.

Muharrir Ne Diyor?

Halid Ziya Uşaklıgil'den bu eseri hakkında fikrini anlamak istedim. Dedi ki:

“Benim yazılarımı iki sınıfa ayırmak icap eder. İzmir mahsulleri ki yazı sanatımın emekleyen çocukluk devresi demektir. Orada dört büyük roman yazdım: *Hizmet* gazetesinde tefrika olarak kalan ve kitap şeklinde basılmayacak olan *Sefile* ile tefrika edildikten sonra kitap şeklinde de basılan *Nemide*, *Bir Ölü'nün Defteri* ve *Ferdi ve Şürekâsı*. Bu üç roman sırasıyla sadeleştirilerek, yeni yazıyla tekrar basılmak üzere hazırdır. ‘Sadeleştirilerek’ dedim zira bunlarda bile bir süslemek hevesi vardı. Yanlış bir heves! Yazıldıkları zaman büyük bir rağbet kazanan, hatta taklitleri basılarak birçok sürülen bu eserler, bugün için pek ilkel şeyler kabilindedir. Onlarda başlayan süs düşkünlüğü, yani Arap ve Fars kelimeleri ile terkiplerde aranan ziynet, Edebiyat-ı Cedide devrinde öyle bir aşırılığa vardı ki bundan geri dönmek ve sadeliğe doğru gitmek lüzumuna inanmaya başlamıştım. İşte bu inanımın sevgiyle *Kırık Hayatlar* yazılmaya başlandı. O kadar sade olmaya yelteniyordum ki bir gün bana Mehmet Rauf bu eserden bahsederek, ‘Dikkat ediyorum, Edebiyat-ı Cedide’den ayrılıyorsun!’ demişti. Öyle olmakla beraber bugün kitabı yeni neslin diline yaklaştırmaya çalışırken gördüm ki lisanı yine pek yüklü, pek ağdalıdır ve sadeleştirmek için birçok yorgunluğa katlandım. Lisan bakımından bugün eser elbet çok daha iyi olmuştur.

Bir yazar kendi eserleri hakkında doğru bir fikir ileri süremez. Bununla beraber cesaret ederek diyeceğim ki *Kırık Ha-*

yatlar gerek dil gerek yapı bakımından kendisinden önce yazılan ve nasılsa edebiyat tarihinde özel bir mevkiye layık görülen *Mai ve Siyah* ile *Aşk-ı Memnu* romanlarından çok üstündür. Eleştirmenler ne hüküm verirler, bunu bilmiyorum fakat bu iddiayı ileri sürerken hiçbir övünme hevesine kapılmadan söylemek isterim ki bu kitap, yazarının en olgunluk devresinin ürünüdür. Elbette bu hükmü, eser her türlü eleştiriye sebep olacak eksiklerden arınmıştır manasına almak doğru olmaz.

Eserin bir de kazaya uğrayarak ilk tefrika edilişinde kesildiğini anlattım, bunun hikâyesini kitabın başlangıcında naklettim.”

İbrahim Hilmi Çığıracı

Kırk Hayatlar, Bir Hikâyenin Hikâyesi

I

Yirmi beş yıllık bir uzaklıktan sonra geçmişe dönmüş bir gözle maziye bakınca o zaman Servet-i Fünun muhitinde var olan edebî hareketi daha belirgin çizgilerle çemberlenmiş görüyorum. Bu harekette her şeyden çok fark edilen özellik şuydu ki, o özel bir düzen dairesinde, sebepleri adeta siyasi bir hareket belirlemek için evvelden düşünülüp kurulan, karşılaştırılmış esaslar üzerine bina edilen danışma ve anlaşmalar neticesinde meydana gelmiş bir hadise değildi; hatta onda tam manasıyla bir anlaşma bile yoktu. Ancak bir tesadüf eseri idi. Şurada burada, kendi âlemlerinde, kendi bahtlarına yazılmış kaderlerini takip ederek ilk tecrübe basamaklarından geçmiş olan kalem erbabından birkaçı, hatta daha önceden pek iyi tanışmayarak, pek sıkı görüşmeyerek, nasılsa esivermiş bir rüzgârla aynı matbaanın çatısı altında toplanmışlar, aynı kitapçığın sayfalarına sanat aşkından başka bir şeyi önemsemeyerek yazılarını getirmişlerdi.

Aralarında anlaşma yoktu fakat buna karşın birliklik vardı. Bir diğeriyle temas ettikçe sanat hakkında anlayışlarının uyumunu fark eden ve belki birbirine yakın yaşamakla birbirinden aşılana bu adamlarda aynı konu-

larda, aynı duygulara sahip olmaktan, aynı ufuklarda, aynı uçuş tarzına doğal bir meyil taşımaktan gelen bir birliktelik ki derhal aralarında dayanışma ve birbirine arka çıkma duygularını az çok zedeleyebilecek nitelikte ne varsa onları tamamıyla bir tarafa bırakmaya tabiatıyla lüzum gören bir muhabbet ve samimiyet doğurmuştu.

Ne muhit ne sınıf ne mevki ne yaş farkları bunların arasında esen sıcak dostluk havasına soğuk soluğunu üfürmeye fırsat bulamadı. Etraf ne kadar mümkünse o kadar muhalif unsurla, güç şartlarla doluyken, her adımda bir tehlikenin ihtimali kendilerini beklerken bütün o bezginlik ve gevşeme verecek sebeplere karşı tek kuvvet alabilecekleri manevi kaynak işte ancak aralarında var olması lazım gelen muhabbeti. Onun için, tabiatıyla etraflica düşünüp taşınmaya lüzum bile hissetmeden, yalnız birbirine sokulmuş olmak ihtiyacının sevkiyle bu kalem erbabı ne kadar birbirlerini sevmek için ruhlarında yetenek varsa o kadar sevmişlerdi.

Ve her türlü yoksunlukların, tatsızlıkların, hak edilmiş hücumlara, hakaretlere maruz kalmaktan doğan hüsrانların, her fırsatta inkâr edilen, alay edilen sanatlarına dair üzüntülerin, yorgunlukların verdiği zararın karşılığı işte bu sevgiden ibaretti. Bununla mutlu, bununla şendiler; bununla her şeyin üstesinden geldiler. Yalnız bir şeye mağlup oldular, yalnız bir kader yumruğu vardı ki; başlarının üstünde tehdit vaziyetiyle dururken bir gün nihayet bu topluluğun ortasına düştü ve onları perişan ederek dağıttı.

Bu topluluk doğal olarak o zamana ait idarenin kuruntularını harekete geçirmekten geri durmuyordu, o bundan geri dursaydı bile etrafında kaynayan kıskançlığın uyarıcı sesi, kuruntuyu uyandırmak için icap eden fenalık vazifesini fazlasıyla yerine getiriyordu.

Her gün bu topluluk, kuruntulara ne derece hedef

olduğunun bir işaretini görürdü ve her gün ona dair korunma vasıtalarının uygulanmasında daha fazla şiddete gerek duyan bir ihtiyaca kurban olurdu. Yılmadı. Hayatını boğmak için gittikçe daha sıkışan zincir gırtlığında her gün biraz daha dar delik bırakmakla beraber o böylece nefes alabileceğini, yaşamakta ısrar edebileceğini düşündü; nihayet bir gün birdenbire zincir tamamıyla sıkıştı, “Artık nefesini kes!” dedi. İşte ancak o zaman kalemleri kırmak, birer köşeye çekilmek ve senelerce, gittikçe yıpranan, gittikçe kendi kabiliyetlerini unutan bu gençler için sanatı eskimiş bir mal hükmünde bir dolaşın karanlıklarında ve tozlarında uyutmak lazım geldi.

Bu sıradaydı ki kafilenin en sonunda, başlanmış bir hikâyeye ben kaldım. Bu hikâyeye *Kırık Hayatlar*'dı. İstiyordum ki bu eserimde ondan önce gelen yazılarıma ait şiirsellikten ve hayalcilikten başka bir yol takip edeyim. Bunda sadece hayat olacaktı. Memleketin hakiki hayatından bir manzara ki onda gözleri oyalayacak, hayal gücünü eğlendirecek süslerden hiçbir iz bulunmasın. Balzac'ın, Stendhal'in, Bourget'nin¹ başvurdukları usulde bir hikâyeye ki bu üstatların isimleri söylerken onlara yetişmek küstahlığına çıkışmamakla beraber kendi halince, kendi gücünce o türün mütevazı bir örneği olsun.

Hikâyeye hakkında o derece insafsız olmayan zaman bu hikâyenin bu niteliği üzerine hemen çengellerini çıkardı ve onu didiklemeğe, delik deşik etmeye başladı. İlk önce kopan, çengellere takılarak giden parçalara rağmen yine devamı mümkün zannettim; fakat artık o karar vermişti. Ne olursa olsun, kafilenin son kalemini de kırmak ve bu muhitte uyanmış hareketin son titreşimini de söndürmek için kararlıydı.

1. Honoré de Balzac (1799-1850), Stendhal (1783-1842), Paul Bourget (1852-1935): Fransız yazarlar. (Y.N.)

Nihayet bir gün...

Bundan sonrasını o tarihte yazılarak bir tarafa atılmış olan ve bugün tekrar meydana çıkan şu kâğıtlarda görmek mümkündür:

6 Kanunevvel 1317 Cuma¹ sabahı

Bugün yazıhanemin² başına acı bir mecburiyetle oturuyorum: Nihayet yazı yazmaktan feragat etmek lazım geliyor. Yazı yazmak! Hayatımın yarısından fazlasını avutup oyalayan bir eğlence, bütün bitkinliklerine, yorgunluklarına, boşa çıkan ümitlerine bedel, bilinemez nasıl belirsiz bir avuntuyla işte ta çocukluktan bugüne kadar beni aldatan bir eğlence. Evet, nihayet bu eğlenceden de feragat etmek, artık hayatını bitirip de vârislerini düşünen aile babaları gibi yazıhanemin başında vasiyetname yazmak lazım geliyor. Çünkü artık bir şey yazmaya imkân yoktur:

İki gün evvel matbaanın minimini dizgicisi, henüz on dört yaşlarında güzel bir çocuk, elinde dört sütunluk matbaa müsveddesiyle yanıma geldi. Bunlar matbuatın kontrolünden geçerek zavallı sanat evladının kırmızı kanlarıyla bulanmış bir kalemle, zalim, gaddar, vahşi bir kalemle kanlar içinde bırakıldıktan sonra suratıma atılan müsveddelerdi. Bunları nasıl bir elle aldığımı, nasıl gözlerle seyrettiğimi anlamak için türlü mesaiden sonra ortaya çıkmış bir eserin bir dakika içinde bir tekmeyele paramparça edildiğine, hiçbir şey yapmaksızın, elden hiçbir şey gelmeksizin, miskin bir şahit olan bir sanat sahibi olmak gerekir.

Neler çıkarılmış, neler çizilmiş, nasıl masum fikirlerin gırtlakları sıkılarak boğulmuş! Sonra bunu yapan ka-

1. 19 Aralık 1901. (Y.N.)

2. Yazı masası. (Y.N.)

lem o kadar fikirsiz, o kadar mantıksız ki birçoklarının niçin bu kalemin zulmünden kurtulamadıklarını tahmin etmek bile mümkün olamadı.

Bir eser tasavvur edilsin ki en fazla hayatla dolu görünen parçaları, en fazla bir şeye benzeyen fikirleri, mantık değil, hatta dilbilgisi kurallarına dikkat edilmeden kaldırılın; sonra bu ötesi berisi yaralarla dolu eser umursamaz bir arkadaşın ihmalci tashihinden geçerek mantık hatalarının, dil yanlışlarının, dizgi yanlışlarının bütün kusurlarıyla ortaya atılsın. Oh! İşte nihayet buna razı gelemeyeceğim.

Ben o kırmızı kalemin hükmüne mağlup olanlar içinde, zannederim sonuncu kaldım. Bütün meslek arkadaşlarım birer birer çekildiler, ortada yalnız ben vardım. İtiraf ederim ki onun zulmüne en az ben hedef oluyordum. Küçük hikâyelerimde, *Mai ve Siyah*'ta, *Aşk-ı Memnu*'da böyle kurban edilmiş şeyler pek azdı. Buna büyük bir sebep var; bunlar her şeyden önce bütün bütün şiir ve hayale dayanan şeyler gibiydi. Hayatın acılıklarına yaklaştıkça bunları bütün süslerdim; fakat nihayet süslenemeyecek acılıklar, kırık hayatlar yazmak istedim ve o zaman kırmızı kalemle savaşmak gerekti. İşte altı aydır, bu savaş arasında yıkık ve perişanım, altı ay onda yorulmaz bir zulüm, bende yorulmaz bir inat, savaştık. Bu savaş arasında zavalı eser, *Kırk Hayatlar*, parça parça, hurdahaş oldu; fakat anlıyorum, daha ilerisine gitmek mümkün değil. Bugüne kadar eserin en dokunulamayacak yerleri yayımlanıyordu, bugünden sonra başlayacak kısmını aynı mücadeleyle kurtarmak mümkün değil, yahut ki eserden, sanattan feragat ederek bir karalama yazıcısı olmaya katlanmalı. Şimdiye kadar bunlardan biri olmadığımı –belki ayıp bir duyguyla– o kadar memnunum ki bugünden sonra da edebî hürriyetimi değiştirmeye lüzum görmüyorum.

Bundan sonra yayımlamak için yazılamayacak şey-

lerin intikamını, yayımlamamak için yazmakla almak mümkün olabilecek mi acaba? Günü gününe, vakit buldukça, hayatın zalim yorgunluk ve mesai saatlerinden on dakika çalabildikçe gelip şu yazıhanenin başında hayattan, etrafımda kaynayan –bir çamur mayasıyla, heyhat!– pis hayattan duygularımı işaret etmek, hissedildikleri gibi süssüz, güçlüksüz, güya gecelik elbiseleriyle zavallı, hasta hayat evladımı perişan kâğıt parçalarının üstüne atmak ne büyük bir avuntu olurdu.

Bu suretle *Kırık Hayatlar* kalmış fakat bunlardan belki daha acı, daha başka türlü bir acılıkla acı bir başka kırık hayat çıkmış olurdu.

II

Hiç zannetmek istemiyorum ki istibdat devri diye anılan senelerde bir yandan teftiş ve muayene encümeninin¹, bir yandan matbuat idaresinin yazılanları incelemek hakkında günden güne artarak nihayet vehimliliğin deliliğe pek benzeyen bir şeklini alan vesvesesi asıl saltanat makamından ilham almış olsun. Bu daha çok etrafın aşırı hevesle, sanki birbirine karşı bağıllık örneği vermek eğiliminin bir yarış zemininde gittikçe artan bir şiddete kapılmış olmasına verilmelidir.

Az çok siyaset hatalarına düşmüş olmasına, bazı ruhi sebeplerle fitratının vehimlere düşkünlüğü saltanatı zamanında birtakım idari aksaklıklar doğurmuş bulunmasına rağmen pek yüksek bir zekâyâ sahip olduğu tarihin şahitliğiyle sabit olan Abdülhamid'in kendisi bu derece küçük şeyleri onaylamamış olacağını düşünmek daha insaflıca olur inancındayım.

1. Encümen-i Teftiş ve Muayene. Maarif Nezareti bünyesinde kurulan ve yayımlanması istenen eserleri inceleyip basılıp basılmamasına karar veren kurum. (Y.N.)

Onun için bugün o zamanın bu zemine ait vakalarını hatırlarken vicdanımın kızgınlığını idare çarkının asıl hareket kaynağına değil, onun dönüş tarzına yöneliyor görüyorum.

Aşağıda görülecek örneklerle, zannederim tamamıyla anlaşılacaktır ki bu türden şeyleri çizmek usulünü kabul eden kalemlerde tek bir mahrek, yine kendi kimliklerinin dokusunda saatten saate dişleri daha derinlere inen vesvese kurtlarından ibarettir.

Meselenin gereklilikleri gibi olması lazım gelen bu meselede o zaman hep böyle düşünürdük, o zamandan bugüne kadar da bu düşünce tarzını çürütecek bir işaret çıkmadı. Hatta bizleri böyle düşünmekte isabet olduğuna daha da ikna edecek vakalar bile yaşandı: Yetkili memurlar tarafından yayımlanmasına izin verilmeyen makaleler oldu ki sahipleri, daha yüksek makamlara kapılanmış olduklarından, gidip başkaları tarafından yasaklanan yazılarına padişahın emriyle izin aldılar. Bu tarzda vakaları hemen her gün tekrar tekrar muayene memurlarının¹ burunlarına uzatan bir ustalık ocağı vardı ki meşhur Baba Tahir'in² Malumat Matbaası'ydı.

Merak erbabından bir araştırmacı ortaya çıksa da yetkili memurlar tarafından çizilen şeyleri, eğer hâlâ mevcutsa matbaalardan toplayarak bunlardan derlenen bir numune mecmuası ortaya çıkarsa ve buna karşın mesele Malumat Matbaası'nın yayınlarından seçilecek örnekleriyle kıyaslasa pek dikkat çekici bir eser vücuda getirmiş olurdu.

Ne kadar üzücüdür ki bahis mevzusu olan *Kırık Hayatlar*'dan kendi hesabıma çıkarılan şeyleri o zaman

1. Sansür memuru. (Y.N.)

2. Malumatçı Mahmet Tahir Efendi (1864-1912): Gazeteci, matbaacı ve yayıncı. (Y.N.)

matbaa vesikalarından kopyalayarak korumuş değilim. Yalnız bu üzüntüyü biraz düzelterek elde bir kâğıt kalabilmiş ki o da hikâyenin son tefrikalarına ait, çizilmiş parçaların bir küçük örneğidir.

Bunları uzun yıllardan sonra gözden geçirmek ve acaba şu kelime, bu ibare neden zararlı görülerek çıkarılmış diye düşünmek oldukça cazip bir eğlence olur. Bu eğlenceden hikâyenin bugünkü okurlarına bir pay ayırmak istedim. İtiraf ederim ki görülecek şeylerden birtakımının niçin çizilmiş olduğunu ben de tamamıyla anlayamadım.

Çıkarılan kelimeler ve ibareler parantez içine alınlardır:

* * *

... hep zihninin içinde (gizli gizli yaşayan) dakikalar...

* * *

... Dul! (Bu kelimenin manasını öğrenecekti. Bu kelimenin manası rüyasız, ışıksız karanlık bir geceydi. Nasıl geçtiği fark edilemeyen bir ümit ve mutluluk devresiyle nasıl geleceği anlaşılamayan kuru bir geleceğin arasında uzun bir bekleyiş.)...

Bu ibarelerden birincisinde gizli gizli yaşayan ifadesinden Abdülhamid'in kendisine, ikincisinde dul ifadesinden o sırada saltanat ailesine ait bir boşanma meselesinin ortaya çıkmasına gönderme olduğu düşünülmüş olacak. Fazla olarak endişe verici bir gelecekten de bahsediliyor.

* * *

... çalışan gözünde (kardeşlerinin artık kıskançlıklar icat etmekten, didişmekten vazgeçen merhamete benzer muhabbetlerinde)...

* * *

... vaat ederdi. (Kim bilir? Evet, bu kim bilirlerle ne kadar gözyaşları kurutulacak, ne kadar ağarmış saç telleri koparılacaktı.)...

Bu iki ibarede çıkarma sebebi pek bellidir.

* * *

... bir dolaşsalar (bu, yerden bitiyormuşçasına fıskıran yeni şehri bir görseler) ...

Bu yerden biten şehir Feriköy ve Şişli semtleriydi. Fakat belki Yıldız binaları kastedilmiş olabilir düşüncesi üzerine çıkarılması uygun görülmüş.

* * *

(Damadını) tebrik ediyordu.

O sırada Mahmut Celaleddin Paşa ve Kemalettin Paşa vakaları yaşanmıştı. Onun için damat kelimesinin Türk dilinden uzak tutulması gerekiyordu.

* * *

... cebine koydu. (Mademki daima bir kahkahanın yanında bir matem inlemesi vardı, hayatı böyle kabul etmeliydi) ...

Bunun sebebini tam anlayamıyorum. Belki sevince engel olacak üzücü bir düşünceyi söylemek uygun görülmemiştir.

* * *

... Derhal (inkılap) ederdi.

İnkılap kelimesi reddedilmiş ifadelerdendi. Nasıl olmuş da o kadar tecrübelerden sonra yine gafil davranıp bu kelimeyi kullanmışım.

... yaslanmak lazım gelince (babasından ayırarak) annesine sevk ediyordu. (Tabiatın doğrudan doğruya hükmüne tabi olan takdirlerde babalık anneliğe oranla ne kadar yabancı kalıyordu.)

... o, (erkek, baba) annesine...

... hükmedemeyen (miskin erkeğe) kocasına...

Bu ibarelerde çıkarılan ifadeleri anlatmaya gerek yok. Pek az bir düşünüp taşınmayla muayene memurunun vehminde ne kadar hastalıklı bir keskinlik olduğu derhal anlaşılıyor.

* * *

... bir şefkatin (yücelik ve büyüklüğü, derin bir nefsi feragatin şiir ve kutsallığı) cisimleşmiş yüce bir heykel (Yüce ayağının tozuna yüzler sürünerek kasideler söylenecek kutsal bir put) olurdu.

Bugünün diline görece gülünç bir tantanayla yüklü görünen bu ibarede çıkarılan birinci parçanın sebebi pek anlaşılmıyor, en yüksek ihtimal muayene memuru şefka-

tin yücelik ve büyüklüğünü hele ondan sonra feragat kelimesini kullanarak nefsi feragatinin şiir ve kutsallığını hikâyesine koymak cesaretini alan bir yazarda pek yükselklere ulaşmak isteyen siyasi bir kötü niyet görmüş olacak. İkinci parçanın hükümdarın zatına bir gönderme içermesinden çekinilmiş.

* * *

... bu, nihayet, (bozgunculuğa meyilli), hasta...

Sebebi belli. O zaman bozgunculuğa meyilli bir şeyin, hatta bir hikâyede sade duygular anlatılırken bile mevcut olmasına izin verilemezdi.

* * *

... düşmesin. (Ben yalnız sizi tutmak, siz bana yalnız tutunmak için birbirimizin elini sıkalım, ben sizi kurtarayım, sizin kurtarıcı bir biraderiniz olayım, siz de bana o kadar minnet duyunuz ki ben bununla mutlu olayım.) ...

Pek açık anlayamıyorum. Acaba saltanat ailesine dair bir ilişki için mi yahut vekiller veya padişahın yakınları arasında bir zat için mi yoksa Almanya imparatoruyla dost görünmek için mi, her nedense farklı mecralara sevki mümkün olan bu dolaşık cümle muayene memurunun rahat uyumak isteyen ruhunu üzecek nitelikte görülmüş ve kırmızı kalemle idama mahkûm edilmiş.

* * *

... tatil edenler (onu gergin bir söyleyişle gevezeliğinde serbest bırakarak) ...

Az çok anlaşılıyor.

* * *

... çocukları olmamış. (Behçet Efendi karısının üstüne evleneceğine, Nesime Hanım da Fener Bahçesi'nde arabalara, üzerinde bir güvercin gagasında mektup resmiyle nağmeler fırlatacağına) birer...

Ben de bugün düşünürken bu ibarede farklı sebeplerle ilişilebilecek fikirler ve kelimeler buluyorum. Düşünülürse onlar keşfedilir; her halde susmayı ve keşif lezzetini, arayacak olanlara bırakmayı tercih ediyorum.

... bir efsaneyi (kim bilir nasıl muhataplara) anlatıyordu.

Anlayamadım.

* * *

... bir (feragat) ...

Malum.

* * *

... işitilmeyen (bu mahrem yalnızlığın arasında) ...

Padişahın hayatına gönderme olabilir düşüncesiyle çıkarılmış.

* * *

İşte bu gösterilen örneklerle *Kırk Hayatlar* hikâyesinin nasıl bir sekteye uğradığı anlaşılmiş olur. Yirmi sene kaldıktan sonra hikâye *Vakit* yazı işlerinin aracılığıyla yeniden hayat buluyor. Yazarına kalsaydı onu unutulmuş mahkûm bırakmaya yeğ gözüyle bakardı. Ona yeniden hayat bahşetmek lütfunu gösterenlerde mi isabet oldu yoksa onu büsbütün terk edilmiş bırakmak fikrinde bulunan yazarı [mı] makul bir harekette bulunmuş olurdu; bunu belirleme hakkına artık bugün sahip değilim.

KIRIK HAYATLAR

I

“Vedide! Vedide!”

Bu henüz perdeleri takılmamış evin içinde kendisini bir parça sokakta farz eden genç kadın, saçlarının üstüne gelişigüzel dolanmış ince örtüsünü başından atamayarak kocasının sesine koştu ve onun kuvvetli darbelerle açmaya çalıştığı, boyaları henüz tamamıyla kurumamış, içi yeşil, dışı beyaza yakın mavi panjurun yanına yaklaştı. O zaman Ömer Behiç bu dolgun, taze kadın vücudunu, sekiz seneden beri hayatının bütün hislerine her vakit beraber bir yoldaş olan bu kıymetli eşi şu mutluluk dakikasında daha fazla yanında bulundurmamak isteyerek omzundan tuttu. Hafifçe göğsüne çekerek nihayet açılan pencereden elini uzattı:

“Bak, görüyor musun? Ne manzara! İşte geniş kırlar, işte açık ufuklara karışan dağlar. Biraz ağaçsız, biraz yeşilliksiz; fakat düzlüklerin garip görünüşleri, aniden kırılmaları burasını ağaçlardan çok, yeşilliklerden fazla süslüyor. Ya güneş! İtiraf et ki güneş burada daha başka türlü parlıyor. Bak bütün yaldızlanmış, sanki güneşten şeffaf bir gümüş şelalesi akıyor; havalarda, kırlarda beyaz bir alev kaynıyor.”

Karısını biraz daha çekti. Dudakları, örtüsünün kenarından sarkarak hafif hafif titreyen saçlarına sürünür-

ken yavaş, sanki bu mutluluğu başkalarından esirgemek isteyen bir sesle ilave etti:

“Oh! Bilsen, ne bahtiyarım! Ne derin bir bahtiyarlıkla bahtiyarım! Hem senin yanında anlıyor musun, Vedide, senin yanında, işte böyle, omuz omuza, nefesin nefesimi okşayarak, ellerin ellerimi sıkarak, her gün böyle, her gün beraber...”

Sanki daha yakın, onunla daha beraber olmak isteyerek karısını hep biraz daha çekiyordu; bu defa örtüsünü yavaşça açarak, dudaklarıyla saçlarının arasından boyunu araştırdı. “Oh! Sen, sen!” dedi. “Hayatımın asıl mutluluğu, biricik mutluluğu...”

Vedide ufak bir ayıplama edasıyla, gözlerini Şişli’nin bu mayıs güneşi altında, büyük bir iç hazzıyla göğüsleri kabara kabara taze bir hayat içinde uyuyor zannolunan kırlarından ayırmayarak sordu:

“Selma ile Leyla’yı unutuyor musun?”

O birden cevap verdi:

“Lakin onlar, onlar da sen! Onlar bence senden başka bir şey değil ki... Senin vücudundan ayrılmış, senin ruhundan çıkmış, senin nefesinle büyümüş şeyler! Onları daha çok senin çocukların oldukları için seviyorum.”

Babasının sözlerine bir nakarat yapmak istiyormuşçasına, henüz hiçbir şey yerine konamayan bu yeni evde, bir ucu pencerenin demirine bir ucu kapının topuzuna bağlanarak geçici bir yatak haline getirilen hamağın içinden, gündüz uykusunu henüz tamamlayan Leyla’nın sesi işitildi:

“Annemi seviyo, bebabacı seviyo, abacı seviyo, episini seviyo...”

Vedide koştı:

“Ah! Sen hepsini mi seviyorsun? Annemi, beybabacığını, ablacığını, hepsini, hepsini mi seviyorsun? Bu mini-mini yürek herkes için bir şeyler mi duyuyor?”

Hamağın üzerine eğilerek onun pembe yanaklarından, terlemiş tumbul ellerinden öpüyor; içinden taşıp gelen bir mutluluk sevinciyle çocuğu hırpalayarak, bu küçük narin şeyi adeta yorarak onu bir öpücük sağanağının içinde boğuyordu. Leyla, ister hırpalanarak, isterse yoğrularak sevmekten, öpülmekten hoşnut, kesik kesik nefesiyle, sağanağın arasında vakit bulmaya çalışarak nakaratını tekrar ediyordu:

“Annemi seviyo, bebabacı seviyo, abacı seviyo, episini seviyo...”

Ömer Behiç yaklaşmış, dudaklarında geniş bir mutluluk tebessümüyle bu manzarayı seyrediyordu. Aman Yarabbi! Ne kadar mesuttu! Hayatında hiç kendisini böyle mesut hissetmemişti. İşte nihayet kendisini karısıyla, çocuklarıyla, evinde, kendi evinde görüyordu. Bu ev onun bütün hayatında emellerini özetleyen bir hayaldi ki işte sonunda gerçek olmuştu. Birinci defa olarak hayatının bir gününü kendi evinde geçiriyordu, o kadar beklenen, o kadar süslenip bezenilen mutluluk saati işte buydu.

Kendi evi!

Hayatının en uzak devrelerine kadar hatırasını sürükledikçe bu hayali bulurdu. Daha mektepteyken, sonra ameliyat için ecnebi şehirlerinden birinin fakir talebe odasında hayale zaman buldukça hep bunu düşünür, işte bu hayatı beklerdi. Biraz eğlenerek, her genç erkek gibi biraz kadın kollarının arasında yuvarlanarak geçen gençliğinde hiç ciddi bir aşka tesadüf etmemişti. Pek çocukluğuna ait bir seveda hatırası vardı ki yalnız onu düşünürken, belki o zaman âşık olmuş bulunduğu zannına kapılırdı; fakat bu o derece uzak ve uzaklığıyla o derece silik bir hatıraydı ki kesin bir hüküm verecek kadar ayrıntıyı hatırlayamazdı. Bütün aşk ve tutku emellerini evliliğe bırakmıştı, eşine hiç olmazsa el değmemiş ve temiz bir

*Halid Ziya'ya kadar, romancı muhayyilesiyle doğmuş tek muharririmiz yoktur.
Hepsi roman veya hikâye yazmaya hevesli insanlardır.*

Ahmet Hamdi Tanpınar

Bir yazar kendi eserleri hakkında doğru bir fikir ileri süremez. Bununla beraber cesaret ederek diyeceğim ki Kırık Hayatlar gerek dil gerek yapı bakımından kendisinden önce yazılan ve nasılsa edebiyat tarihinde özel bir mevkiye layık görülen Mai ve Siyah ile Aşk-ı Memnu romanlarından çok üstündür. Eleştirmenler ne hüküm verirler, bunu bilmiyorum fakat bu iddiayı ileri sürerken hiçbir övünme hevesine kapılmadan söylemek isterim ki bu kitap, yazarının en olgunluk devresinin ürünüdür.

Halid Ziya Uşaklıgil

Halid Ziya'nın ustalık döneminin üç büyük romanından biri olmasının yanında sanstürle, baskılarla dolu yayımlanma macerasıyla da edebiyatımızdaki en özel eserlerden biri olan *Kırık Hayatlar*'ı, yazarının onayladığı son baskısını özenle, dikkatle günümüz Türkçesine uyarlayarak yayına hazırladık. Bu kült roman, tekrar tekrar okunup anlaşılmayı bekliyor.

#edebiyatımızmırası #servetifünun #büyükromanlar #aşk #hale #ustalık #toplum #sosyete
#işikli #teğişenistanbul

